

بنگالو؛ اتاق زیر شبروانی و یک ایوان بزرگ

پرونده‌ای درباره معماری خانه‌هایی که نمونه‌هایش از استرالیا، ایرلند، بنگلادش و ایران گرفته تا کانادا، آلمان و ... دیده می‌شود اسم هندی دارد اما روش ساخت آن از انگلستان آمده‌است و به خاطر کار تون های قدیمی برای ما نوستالژیک هستند

ZENDEGI-SALAM

ضمیمه روزنامه خراسان

شنبه ۲۱ مرداد ۱۴۰۲

۲۵ محرم ۱۴۴۵ • ۱۲ آگوست ۲۰۲۲

شماره ۲۱۲۸۱

۲۵۰۱

دارند. اتاق زیرشبروانی یکی از ارکان بنگالوسازی و بیشتر به‌عنوان انبار از آن استفاده می‌شده است. البته این سبک در طول زمان در ابعاد و طبقه تغییر کرده و کامل‌تر شده‌است. در سراسر جهان می‌توان نمونه‌هایی از بنگالوها را پیدا کرد؛ از استرالیا، ایرلند، بنگلادش و ایران گرفته تا

وقتی پای فیلم و سریال‌ها و کارتون‌های خارجی چند دهه قبل می‌نشینید، متوجه‌می‌شوید شکل خانه‌ها در بیشتر آن‌ها یکی است. خانه «خاله‌هتی» در «قصه‌های جزیره» یا «آنه‌شرلی» را به یاد بیاورید. همان خانه‌های رویایی که جلوی‌شان یک ایوان بزرگ داشت و در خانه رو به یک حیاط بزرگ سرسبز باز می‌شد، بام شبیدارش با سفالینه یا پوشال پوشیده‌شده بود و یک اتاق زیرشبروانی داشت. اسم خانه‌هایی که به این سبک ساخته می‌شوند نوعی تک‌سرا به نام «بنگالو» است. خانه‌هایی نهایتاً ۲ طبقه که معمولاً بالای آن را با سقفی شبیدار و پنجره‌های بزرگ ساخته‌اند و ایوان‌های بزرگی دارند. اتاق زیرشبروانی یکی از ارکان بنگالوسازی و بیشتر به‌عنوان انبار از آن استفاده می‌شده است. البته این سبک در طول زمان در ابعاد و طبقه تغییر کرده و کامل‌تر شده‌است. در سراسر جهان می‌توان نمونه‌هایی از بنگالوها را پیدا کرد؛ از استرالیا، ایرلند، بنگلادش و ایران گرفته تا کانادا، آلمان و هندوستان. بنگالوها الگوهای خوبی برای معماران امروزی بوده و آن‌ها از بنگالو برای ساخت خانه‌های پیش‌ساخته و قابل حمل الهام گرفته‌اند. روایت‌های مختلفی درباره این که این اسم و سبک معماری از کجا آمده و به چه معنی است وجود دارد و ما می‌خواهیم در این پرونده همه چیزهایی که درباره بنگالو پیدا کردیم از ریز تا درشت‌ترین نکته‌هایی را که وجود دارد به‌روی صفحه کاغذ بیاوریم. به احتمال زیاد شما هم دتان نمی‌آید از سرنوشت بنگالوها این خانه‌های رویایی و پرجاذبه‌سر در بیاورید.

بنگالو از کجا پیدا شد؟

معلوم است که اول از همه به دنبال ریشه واژه بنگالو هستیم. روایت‌های زیادی وجود دارد و ما به چند مورد از آن‌ها می‌پردازیم. می‌گویند، اصل این کلمه از واژه گجراتی «بانگو» وام گرفته‌است چون خانه‌های بنگال به طور سنتی کوچک، تنها در یک طبقه و با یک ایوان بزرگ ساخته می‌شدند. روایت دیگری می‌گوید، ریشه اصلی این کلمه کاملاً هندی بوده و از زبان بنگالی (زبان یکی از ایالت‌های هندوستان) وارد زبان انگلیسی شده‌است. بنگال ناحیه و ایالتی از هند مستعمره بود که بعداً آزادی شبه‌قاره هند به دو بخش در هند و پاکستان تقسیم‌شد.

بخش پاکستانی را پاکستان شرقی می‌خواندند، همان کشوری که حالا آن را به نام بنگلادش می‌شناسند. وقتی هنوز بنگال از هندوستان جدا نشده بود و انگلیسی‌ها بر آن حاکم بودند در بنگالو همان خانه‌های ویلایی بزرگ اسکان داشتند. بنگالو یعنی خانه‌های ویلایی به سبک خانه‌های ویلایی بنگال، دقیقاً مثل این است که بگوییم خانه‌هایی به سبک خانه‌های ماسوله در شمال ایران. بنگالو یعنی منسوب به بنگال. این خانه‌ها در بنگلادش

فراوان و محبوب است. نسل‌های قبلی بنگلادش این خانه‌ها را از چوب، بامبو و کاه می‌ساختند اما نسل جدید ترجیح می‌دهند مصالح اصلی ساختمان از ورقه‌های مودار و کاشی‌های سفالی قرمز باشد. به‌طور کلی محله‌هایی که بنگالو محور هستند حریم خصوصی بیشتری دارند، ایوان‌های بزرگ، فضای داخلی خانه را از نور شدید دور می‌کند و وجود باغچه‌های بزرگ در جلوی خانه سرسبزی و نشاط خاصی به خانه و محله می‌دهد.

ریخت‌شناسی این خانه‌های رویایی!

شمارا نمی‌دانم ولی من هر وقت در فیلم و سریال‌ها با یکی از خانه‌های به اصطلاح بنگالو مواجه می‌شوم، آرزومی‌کنم کاش می‌شد چند روز در یکی از آن‌ها زندگی‌کنم. کسی چه می‌داند؟ اصلاً شاید زندگی کردن در این خانه‌ها فقط در فیلم‌ها بامزه و جالب به نظر بیاید. به اصل ماجرا برگردیم. خانه بیشتر مردم در قرن نوزدهم میلادی شکلی از بنگالو داشت. اوج شکوفایی بنگالوها در سراسر جهان تا دهه ۱۹۳۰ میلادی بود. پس از جنگ جهانی دوم، سبک‌های دیگری از خانه‌سازی به سرعت جای بنگالوسازی را گرفت و این خانه‌ها کم‌کم فراموش شدند. در ابتدای پرونده نشانه‌هایی که می‌تواند یک بنگالورا معرفی کند، آورديم. ایوان بزرگ، اتاق زیرشبروانی و پنجره خوابگاهی. این خانه‌های ییلاقی معمولاً بالاتر از سطح زمین ساخته و با چند پله کوتاه به ایوان وصل می‌شدند. اما پنجره خوابگاهی چیست؟ اتاق «آنه‌شرلی» و پنجره آن را به یاد بیاورید. این همان سبکی بود که بیشتر مردم در قرن نوزدهم به آن روی آور دند و با ساخت اتاق‌های زیرشبروانی پنجره‌دار خانه‌های خود را به شکلی که می‌خواستند تزئین کردند. این پنجره می‌توانست روی هر بخش از قسمت شبیدار هم قرار بگیرد. به کمک این پنجره نور و هوای کافی در اتاق زیرشبروانی در جریان بود، تهیه و گردش هوا بدون در دسر انجام می‌شد و یک راه کمکی برای رفتن به پشت‌بام در ساختمان به‌وجود می‌آمد. البته‌ظاهر پنجره‌های خوابگاهی یک‌شکل نیست و بعدها در طول زمان تغییراتی هم پیدا کرد.

ردپای بنگالو در ایران

ایرانی‌ها به بنگالو چه می‌گویند و نمونه این خانه‌ها در کدام شهرهای ایران وجود دارد؟

وبه‌ترین نوع آن، دوبلکس بود که پذیرایی در همکف و اتاق خواب و سرویس‌های وابسته در طبقه بالاتر قرار داشت. در آبادان تا سال ۴۳ تقریباً ۴۰۰ واحد مسکونی موسوم به بنگله با اندازه و کلاس‌های مختلف وجود داشت. بنگله‌های نوع الف بهترین بودند و تنها ۱۰ واحد از آن‌ها در آبادان وجود داشت که خانه رئیس و سران پالایشگاه بود. انگلیسی‌ها برای ساخت بنگله‌ها از ملاط و مصالح بومی همان منطقه استفاده می‌کردند. برای مثال در آبادان، خاکش به دلیل مجاورت با آب خیلی مرطوب و نوع بارش‌ها هم در این شهر سیلابی است، به همین دلیل گفته می‌شود اساس یا پی دیوار این خانه‌ها با ورقه‌ای فلزی که جنس و آلیاژ خاصی دارد پوشانده شده‌است و همین ویژگی عمر بنگله را نسبت به خانه‌های معمولی بیشتری می‌کرد. جالب‌ترین بخش بنگله در ایران، تلفیق سنت‌های معماری ایرانی با همتای هندی آن‌هاست. برای مثال بنگله‌هایی که در آخرین سری ساخته شده‌اند، کاشی‌کاری اصفهانی دارند در حالی که همین خانه‌ها در بنگال هندوستان فاقد این عناصر ایرانی‌اند. در واقع معماران انگلیسی به مرور زمان در ساخت بنگله‌ها سعی داشتند کارشان را به سبک سنتی ایرانی هم نزدیک کنند. مسجد سلیمان، هفتکل، میان‌کوه و شوشتر هم نشانه‌هایی از بنگله دارند. خانه‌هایی به همان سبک و سیاق بنگالو که گاهی از ۵۰۰ متر شروع می‌شدند و به هزار متر هم می‌رسیدند.

تأثیر معماری ایرانی بر معماران انگلیسی بیشتر بنگله‌های جنوب ایران، از لحاظ درآمد خانه‌های کارمندی به بالا به حساب می‌آمد، انواع مختلفی هم داشتند

به رسمیت شناختن بنگالوها بعد از ۲ قرن!

چهار گوشه آن، اتاق کوچک‌تری اضافه و فضای بین اتاق‌ها به ایوان تبدیل‌شد. دو قرن طول کشید تا هندی‌ها بنگالورا به عنوان نوعی خانه بپذیرند. در همان زمان بود که بنگالوها در هند بیشتر تغییر کردند و بام‌شبیدار، بخش مرکزی بلندتر و ردیف پنجره‌ها در بالای یک ایوان ستون‌دار به آن اضافه‌شد. البته اکنون این نقشه در بعضی نقاط هند دستخوش تغییر شده‌است. برای مثال در شمال هند بنگالوها با وضع بومی منطبق شده‌اند و به جای آن که در ساخت آن‌ها از خاک رس، گالی و پوشال استفاده‌شود، دیوارهای آن را با سنگ بالایی‌برند و بام‌های آن را از سفال می‌چینند. از آن‌جا که هند و پاکستان همسایه‌اند و هم‌نشینی تأثیرات زیادی دارد

● محله اسکاتلندی در مسجد سلیمان

نام‌گذاری خانه‌ها در مسجد سلیمان به چند قبل و بعد تقسیم می‌شوند. محله‌هایی که مربوط به قبل از پیدایش نفت هستند و محل قشلاق عشایر بوده‌اند نام‌های محلی خود را حفظ کرده‌اند مانند کلگه، تمبی و بی‌بیان. محله و تاسیساتی هستند که با شماره یا عنوان انگلیسی «number» شناخته می‌شدند مانند نمره یک، دو و ... گروه سوم محله و مناطقی هستند که به دلیل تاسیسات و ساختمان‌های جدید بیشتر نام‌های انگلیسی دارند. «اسکاچ کر سنت» یکی از منطقه‌های مسکونی در مسجد سلیمان است که از بخش‌های دیگر شهر فاصله داشته و تپ و اندازه خانه‌های ویلایی آن موسوم به «بنگله» نسبت به بقیه شهر متفاوت است. نقشه این منطقه از مسجد سلیمان نشان می‌دهد که بنگله‌های بزرگ این محله به صورت هلالی‌شکل با باغچه‌های بسیار بزرگ و با فاصله در خورتوجه از یکدیگر ساخته شده‌اند که با معماری ویلاهای «گلاسکو» در اسکاتلند قابل مقایسه‌اند. جالب این که خیلی‌ها فکرمی‌کردند «اسکاچ» اسم فرد یا موسسه‌ای بوده که این محله را ساخته‌است اما آرشیموزه نفت می‌گوید، منظور از این کلمه با املای انگلیسی «Scots» اسکاتلندی بودن این منطقه و در گذشته محل سکونت مدیران ارشد انگلیسی بوده‌است. برخلاف ساخت‌وسازهای بیش از اندازه در این محله هنوز زندگی در اسکاچ کر سنت جریان دارد و خانه‌های این محله، محبوب مدیران و کارکنان ارشد شرکت نفت و بهره‌برداری گاز منطقه‌است.

پای بنگالوها به این کشور هم باز شده‌است با این تفاوت که بنگالوها در پاکستان، نوعی خوابگاه یا آسایشگاه یک طبقه، با چند اتاق و یک ایوان و حیاط هستند.

